

LAPSEN FYYSINEN RAJOITTAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Lapsen fyysisellä rajoittamisella tarkoitetaan esimerkiksi kiinnipitämistä. Lapsen fyysinen rajoittaminen voi tulla kyseeseen vain viimesijaisena toimenpiteenä, jos lapsi voi olla **vaaraksi itselleen, toiselle henkilölle tai omaisuudelle**.

Fyysisen rajoittamisen oikeudellinen perusta

Julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Voimakeinojen käyttöoikeus merkitsee vakavaa puuttumista perusoikeutena turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, eikä tähän oikeuteen saa puuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Varhaiskasvatuslaissa ei säädetä henkilöstön voimakeinojen käytöstä tai lapsen fyysisestä rajoittamisesta. **Varhaiskasvatuksen tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö.**

Koska lapsen tai oppilaan muun kiinnipidon edellytyksistä ja noudatettavasta menettelystä ei ole säädetty varhaiskasvatuslaissa, voi perusoikeuksien rajoittaminen tulla yksittäistapauksissa kyseeseen ainoastaan rikoslain 4 luvun 4 ja 5 §:ssä säädettyinä **hätävarjeluna tai pakkotilassa sallittuna tekona** silloin, kun vähemmän rajoittavat toimet eivät tule kysymykseen. Tällöin kyse on oikeudesta puuttua tilanteeseen fyysisesti rajoittamalla, joka on varhaiskasvatuksen henkilöstöllä **ammattinimikkeestä riippumatta**.

Lapsen fyysinen rajoittaminen on viimesijainen toimenpide. Se voi tulla kyseeseen vain, jos tilanne edellyttää välitöntä puuttumista, eikä vaaraa aiheuttavan toiminnan estäminen muilla keinoilla ole mahdollista. Kyse voi olla **vain poikkeustilanteesta**. Tilanteessa lapsi on välittömästi vaaraksi itselleen, toiselle henkilölle tai omaisuudelle. Fyysistä rajoittamista ei missään tilanteessa käytetä kurinpitokeinona tai kasvatuksellisenä menetelmänä. Fyysiseen rajoittamiseen ei voida ryhtyä esimerkiksi lapsen tottelemattomuuden tai passiivisen vastarinnan murtamiseksi. Lasta ei saa provosoida niin, että tilanne ajautuu esimerkiksi kiinnipitoon. Lapsen sanalliset uhkaukset tai loukkaava kielenkäyttö eivät oikeuta fyysistä rajoittamista.

Rajoittaa ei saa enempää eikä pidempää aikaa kuin on välttämätöntä. Rajoitustoimenpiteitä tulee siis käyttää vain sen ajan, joka henkilöiden välittömäksi suojaamiseksi tai turvaamiseksi on tarpeen. Tämän lisäksi käytettyjen rajoitustoimenpiteiden tulee olla tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia. Rajoitustoimenpiteitä tulee käyttää vain tilanteissa, joissa muut toimet eivät riitä tai eivät ole sovellettavissa ja turvautuminen niihin on siten välttämätöntä.

Jos varhaiskasvatuksen henkilöstö pystyy arvioimaan etukäteen, että fyysistä rajoittamista voidaan joutua lapsen kohdalla käyttämään, on hyvä keskustella ennakolta toimintatavoista huoltajien kanssa. Huoltajien kanssa sovitaan, miten tilanteista viestitään kodin ja varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen välillä. Yhdessä sovitut viestimistavat on hyvä kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Ennakointi, varautuminen ja turvallisen oppimisympäristön luominen

Varhaiskasvatusjohtaja on vastuussa turvallisesta oppimisympäristöstä. Varhaiskasvatusjohtajalla on myös velvollisuus huolehtia työntekijöidensä turvallisuudesta ja terveydestä työssä.

Varhaiskasvatusjohtaja vastaa päiväkodin toiminta- ja turvallisuuskulttuurin kehittämisestä sekä sen osana oppimisympäristön turvallisuudesta ja hyvinvoinnista. Turvallisuuskulttuuriin kuuluu myös

vaarojen tunnistaminen ja riskien arviointi. Vastuu edellyttää henkilöstön perehdytystä, ohjausta, täydennyskoulutusta ja valvontaa sekä havaittuihin ongelmiin puuttumista. Henkilöstön tehtävänä on huolehtia vastuulleen määrätystä lapsista ja ryhmästään kokonaisuutena.

Henkilöstö vastaa ryhmänsä turvallisuudesta ja hyvinvoinnista, työrauhasta ja hyvästä ilmapiiristä. Henkilöstön on hyvä tiedostaa oman vuorovaikutuksensa osuus erilaisissa tilanteissa ja pyrkiä omalla toiminnallaan ennaltaehkäisemään ja lieventämään tilanteiden kärjistymistä. Erityistä huomiota kiinnitetään tilanteiden ennakkointiin. Lapsia ohjataan ja opetetaan toimimaan erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Vuorovaikutustaitoja ja ennakkointia harjoitellaan lasten kanssa rauhallisissa oppimistilanteissa. Lisäksi hyödynnetään ennakoivasti erilaisia lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista tukevia keinoja. Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa ja hyvinvointinsa edellyttämää tukea viivytyksettä tuen tarpeen ilmettyä

Useissa tutkimuksissa esiin nostettuja käytäntöjä ehkäistä ja lieventää haastavia tilanteita ovat **myönteisen vuorovaikutuksen ylläpitäminen, yksilöllinen ohjaus, stressitekijöiden tunnistaminen ja vähentäminen, mahdollisuus lepoon, tilan ja ajan antaminen, vaihtoehtoisten toimintamallien etsiminen ja tarjoaminen** sekä kiusaamisen ehkäisemisen suunnitelman ja muiden suunnitelmien laatiminen. Lapsen kanssa työskentelevän henkilöstön on perehdyttävä lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan ja Kannonkosken vasuun.

Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Varhaiskasvatuksessa ja ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa sekä lasten ristiriitojen rakentavasta selvittämisestä. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Kannonkosken varhaiskasvatussuunnitelmaan sisältyy kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma. Henkilökunnalla on mahdollisuus osallistua fyysistä rajoittamista koskeviin koulutuksiin.

Fyysisen rajoittamisen välttämättömyys

Jos kysymyksessä on hätävarjelu tai pakkotila ja ennakkoinnista huolimatta päädytään tilanteeseen, jossa lasta joudutaan rajoittamaan fyysisesti esimerkiksi kiinnipitämällä, henkilöstön toiminnan tulee olla **kohtuullista, perusteltua ja oikeasuhtaista sekä perustua riskien arviointiin**. Toiminnan tulee olla mahdollisimman vähän rajoittavaa ja kestää mahdollisimman lyhyen aikaa. Rajoittamisen aikana henkilöstön tulee aktiivisesti arvioida rajoittamiseen liittyviä riskejä. Fyysinen rajoittaminen tulee tehdä tilassa, jossa on mahdollisimman vähän muita kuormittavia tekijöitä.

Fyysinen rajoittaminen on lopetettava heti, kun se ei ole enää välttämätöntä tai tilanteeseen liittyvät riskit vaativat sen välitöntä lopettamista. **Lasta ei koskaan jätetä ilman valvontaa, aikuisen tukea ja ohjausta**. Ensiarvoisen tärkeää on luottamuksellisen turvallisuudentunteen luominen. Rajoittamistilanteissa auttaa, että aikuinen itse on rauhallinen ja tilanteessa olisi hyvä olla läsnä useampi kuin yksi aikuinen. Henkilöstön toiminta rajoittamistilanteessa perustuu aina lapsentuntemukseen, riskien arviointiin ja kokonaisharkintaan. Henkilöstö huomioi rajoitustilanteessa lapsen oikeudet ja huoltajan kanssa tehtävän yhteistyön. Tarvittaessa otetaan yhteyttä hätäkeskukseen, jos kyseessä on esimerkiksi ensihoitoa vaativa tilanne.

Lapsen rauhoituttua henkilöstö pohtii yhdessä lapsen kanssa, miten tilanteesta jatketaan turvallisesti eteenpäin. Tärkeää on, että lapsi pääsee tilanteen jälkeen liittymään muiden lasten yhteyteen aikuisen tuella.

Toimiminen tilanteen jälkeen

Jälkikäsitteily tehdään lapsen valmiudet, tiedot ja taidot huomioiden mahdollisimman pian tilanteen jälkeen, kun kaikki osapuolet ovat siihen valmiita. Jokaisella tilanteessa mukana olleella tulee olla mahdollisuus tulla kuulluksi, kertoa omista kokemuksistaan ja tuntemuksistaan. Tarvittaessa käytetään puhetta tukevia tai korvaavia kommunikointikeinoja ja hyödynnetään esimerkiksi nopeaa piirrosviestintää ja sarjakuvittamista. Jälkikäsitteilyn tavoitteena on opettaa lapselle vaihtoehtoinen strategia tunteiden ja käyttäytymisen säätelyyn, oppimiskokemuksen mahdollistaminen ja aikuisen tuen tarjoaminen tilanteiden ehkäisyssä.

Jälkikäsitteily ja enakoiva suunnittelu tehdään yhteistyössä huoltajien ja mahdollisen muun monialaisen verkoston kanssa. Sovitut enakoivat tuen muodot, kuten myönteinen käyttäytymisen vahvistaminen ja tilanteiden yksilöllinen enakointi, tulee kirjata myös lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tilanteessa on hyvä tarpeen mukaan arvioida lapsen saaman tuen riittävyttä.

Monialaista yhteistyötä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksessa osaamisen vahvistamisen tukena. Arvioitavaksi voi tulla myös lapsen tai henkilöstön kyky jatkaa työpäivää. Huomioitavaa on myös se, että fyysisen rajoittamisen tilanteeseen tai sitä edeltäneeseen tilanteeseen voi liittyä lapsen tai muun henkilön tekemiä tekoja, joista on velvollisuus ilmoittaa lastensuojeluun ja/tai poliisille. Varhaiskasvatuksessa ei voi muodostua toimintamallia, jossa fyysisestä rajoittamisesta tulee normaali arkipäiväinen käytäntö. Fyysisen rajoittamisen tilanteen jälkeen on pyrittävä löytämään syy siihen, miksi tilanteeseen päädyttiin. Syyn selvittyä fyysiseen rajoittamiseen johtavaa tilannetta tulee jatkossa välttää tai yrittää toteuttaa tilanne toisin.

Jälkikäsitteilyssä tulee huomioida tilanteen silminnäkijät ja henkilöt, joihin tilanne on mahdollisesti vaikuttanut. Mikäli muita lapsia on ollut läsnä tilanteessa, jossa lasta on fyysisesti rajoitettu, on tilanne hyvä käydä läsnä olevien lasten kanssa läpi. Lisäksi lasten huoltajia on hyvä yleisellä tasolla ilman nimi- ja muita yksilöintitietoja tiedottaa, että lapsi on tänään päiväkodissa saattanut nähdä tilanteen, jossa toista lasta on fyysisesti rajoitettu.

Asianmukainen rajoitustoimenpiteiden käytön kirjaaminen on edellytys sille, että perusoikeuksien kuten ihmisarvoisen kohtelun, henkilökohtaisen vapauden, koskemattomuuden ja turvallisuuden turvaamisesta voidaan jälkikäteen varmistua. Tilanteiden dokumentointiin käytetään päiväkodin verkkoympäristöstä löytyvää ”Fyysinen rajoittaminen” -lomaketta, joka tallennetaan Wilmaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelman liitteeksi.

Muistilista

- Turvallisen oppimisympäristön luominen.
- Riittävän tuen varmistaminen.
- Tilanteiden enakointi ja vuorovaikutustaitojen sekä itsesäätelytaitojen opettaminen.
- Varautuminen fyysisiin rajoittamistilanteisiin ja henkilöstön harjoittelu.
- Lapsen rauhoittaminen pedagogisin keinoin.
- Fyysinen rajoittaminen viimesijaisena toimenpiteenä, jos tilanne edellyttää välitöntä puuttumista, eikä vaaraa aiheuttavan toiminnan estäminen muilla keinoilla ole mahdollista.
- Fyysinen rajoittaminen on lopetettava heti, kun se ei ole enää välttämätöntä tai tilanteeseen liittyvät riskit vaativat sen välitöntä lopettamista.
- Jälkikäsitteily tehdään mahdollisimman pian tilanteen jälkeen.

- Rajoittamistilanteessa ollut henkilö kertoo tilanteen huoltajille (puhelimitse, jos henkilökohtaisesti kertominen ei samana päivänä ole mahdollista) sekä kirjaa rajoittamistilanteen tiedot ja tallentaa lomakkeen lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan